

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica X (2016)

ISSN 2084-5456

DOI 10.24917/20845456.10.14

Mariola Tracz

Wyższa Szkoła Zarządzania i Przedsiębiorczości im. B. Jańskiego, Warszawa, Polska

Adam Hibszer

Uniwersytet Śląski, Katowice, Polska

Motywy wyboru nauczycielskich studiów geograficznych – uwarunkowania i typologia motywów

Streszczenie

W ostatnich latach obserwujemy dokonujące się zmiany w podejściu do kształcenia nauczycieli. Niestety, najczęściej mają one charakter administracyjny, wynikający m.in. z przyjętego trzystopniowego modelu studiów, standardów kształcenia nauczycieli oraz Krajowych Ram Kwalifikacji. Równocześnie maleje zapotrzebowanie na absolwentów studiów nauczycielskich. Celem podjętych badań przeglądowych było ustalenie motywów, którymi kierują się obecnie studenci geografii wybierając kształcenie nauczycielskie. Badania dostarczyły faktów o podobieństwach, różnicach i związkach dotyczących okoliczności wyboru geograficznego kształcenia nauczycielskiego, dając podstawę do weryfikacji funkcjonującej w literaturze typologii motywów. Badania ankietowe przeprowadzono wśród studentów nauczycielskich studiów I stopnia (licencjackich) i II stopnia (studiów magisterskich) w trzech ośrodkach akademickich: Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie, Uniwersytecie Śląskim w Sosnowcu oraz Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. W uczelniach tych są realizowane różne modele kształcenia nauczycieli geografii. Grupa badawcza liczyła 914 osób, wśród których było 507 studentów studiów licencjackich i 471 studentów studiów drugiego stopnia – magisterskich. Nauczycielskie kształcenie geograficzne wybierają głównie kobiety oraz osoby ze wsi i małych miast. Najczęściej wskazywanymi motywami wyboru nauczycielskich studiów geograficznych były te z grupy motywów wewnętrznych, tj.: zamiłowanie do pracy pedagogicznej, zamiłowanie do pracy z dziećmi, możliwości stałego dokształcania się. Jednocześnie ujawniły się w większym stopniu wpływ czynników z grupy zewnętrznych o charakterze strukturalnym – np. przywileje tej grupy zawodowej, dodatkowe kwalifikacje, bezpłatny kurs. Odnotowano różnice w deklaracji motywów w odniesieniu do płci badanych, jak i poszczególnych ośrodków akademickich. W oparciu o zebrane dane dokonano weryfikacji typologii motywów wyboru zawodu nauczyciela geografii, szczególnie w grupie czynników zewnętrznych.

Motives of choice of geographical teaching studies – circumstances and typology of motives

Abstract

In the last years we observe changes occurring in the approach to teachers' training. Unfortunately, they most often have the administrative character, resulting among others from the accepted three-stage model of study, teacher training standards and the National Qualification Framework. Simultaneously, the demand for graduates of teaching studies decreases from the side of education. The aim of research review was to determine motives of teaching training choice by current students of geography. Investigations were carried out among students of teaching studies of the first degree (Bachelor) and the second degree (MSc) in the Pedagogical University in Cracow, University of Silesia in Sosnowiec and Nicolaus Copernicus University in Toruń. In these higher education schools are realized different models of training of geography teaching, what allowed to obtain representative results for the motives of choice of teaching training. The study was conducted by means of questionnaire method. The research group consisted of 914 persons including 507 second-year undergraduate students and 471 postgraduates (Master's degree). The attempt to diagnose the circumstances of this choice and typology of motives was distinguished. Teacher training studies choose mostly women and students living in village. The most frequently motives of teaching studies were those of internal group like: interest for pedagogical work, interest to work with children and possibility of permanent training. At the same time, revealed to a greater impact factors of the external group of a structural nature: privilege of professional, additional qualifications and free course. There has been observed differences in referenced motives in relation to the gender and universities.

Słowa kluczowe: geografia; motywy wyboru; nauczycielskie studia geograficzne

Key words: geography; motives choice; teacher training studies

Sugerowana cytacja / Suggested citation: Tracz, M., Hibszer, A. (2016). Motywy wyboru nauczycielskich studiów geograficznych – uwarunkowania i typologia motywów. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*. DOI 10.24917/20845456.10.14

Wprowadzenie

Nauczyciel, to nazwa używana do określenia kogoś, kto uczy innych, przekazując im wiedzę bądź naucza jak żyć. Zawód nauczyciela jest aktywnością publiczną, której wykonywanie obwarowane jest nakazem posiadania kompetencji w sferze intelektualnej, moralnej, społecznej, estetycznej i technicznej. Nakazy te wynikają ze społecznych oczekiwań wobec nauczycieli i znajdują swe odzwierciedlenie w prawie i innych dokumentach (np. w sylwetkach absolwentów studiów pedagogicznych). System rekrutacji kandydatów do tak wymagającego zawodu zawierać zatem powinien stosowne sprawdziany pozwalające społeczeństwu, jak i samemu zainteresowanemu, uzyskać informacje o kompetencjach i kwalifikacjach do wykonywania tego zawodu. Rola nauczyciela uległa znacznej ewolucji pod wpływem nowych tendencji pedagogicznych. Współcześnie przez nauczyciela rozumie się osobę, która kształci, wychowuje i dba o prawidłowy rozwój znajdujących się pod jego opieką uczniów i wychowanków (Licińska, 1990; Okoń, 2007; Zarys... 1997). W społecznym odbiorze zawód ten, jak pokazują badania pedagogów i socjologów, cieszy się nadal uznaniem. Nie mniej jednak pod adresem osób wykonujących tę pracę pada

także wiele uwag. Pokazuje to, iż społeczeństwo w małym zakresie jest świadome tego, że powodzenie pracy nauczyciela uzależnione jest od wielu czynników: polityki edukacyjnej państwa, uwarunkowań społeczno-gospodarczych, programów nauczania, możliwości uczniów oraz kwalifikacji samych nauczycieli. Czynników tych nie można traktować oddzielnie, gdyż są one ze sobą mocno sprzężone.

Tradycja kształcenia nauczycieli w Polsce w przeszłości mocno była związana z uniwersytetami, lecz już w okresie międzywojennym postulowano powołanie wyższych szkół, które przygotowywałyby osoby do wykonywania zawodu nauczyciela. Po II wojnie światowej idea ta została zmaterializowana poprzez powołanie wyższych szkół pedagogicznych. Uczelnie te wypracowały programy kładące nacisk na kompleksowe kształcenie nauczycieli. Równolegle przygotowanie kandydatów do zawodu nauczyciela prowadziły uniwersytety w ramach danego kierunku lub w specjalnie powołanych jednostkach (w ramach studium kształcenia pedagogicznego). Duże zainteresowanie kształceniem nauczycieli ze strony państwa wynikało z powojennej odbudowy szkolnictwa oraz ogromnego zapotrzebowania na wykwalifikowaną kadrę do pracy w oświacie. Obecnie sytuacja w kraju nie wymaga interwencyjnego uzupełniania braków w tym zawodzie, występuje nadmiar nauczycieli przygotowanych do wykonywania pracy w odniesieniu do aktualnych potrzeb. Aktualnie jesteśmy świadkami procesu, w trakcie którego dawne wyższe szkoły pedagogiczne, przekształcone w międzyczasie w uniwersytety, zmieniają profile kształcenia i odchodzą od dominującego kształcenia nauczycielskiego na rzecz kierunków nienauczyielskich (Borowiec, 2006; Hibszer, Tracz, 2011). Równocześnie na wielu uniwersytetach kształcenie nauczycieli staje się „produktem ubocznym” głównego nurtu kształcenia na danym kierunku. Dodatkowo przyjęte przez Ministerstwo rozwiązania prawne pozwalają również na odrębne dokształcanie nauczycieli w ramach kursów kwalifikacyjnych, prowadzonych nie tylko przez uczelnie, ale także inne podmioty prawne i fizyczne.

Z punktu widzenia roli jaką pełni nauczyciel w procesie kształcenia i wychowania młodzieży poznanie czynników i okoliczności związanych z decyzją wyboru tego zawodu może istotnie wpływać na opanowywanie kompetencji merytorycznych i zawodowych, jak i na zainteresowanie w podejmowaniu pracy w tym zawodzie (Osuch, 2010; Piróg, 2015). Dokonujące się współcześnie procesy i zachodzące zjawiska społeczno-gospodarcze oraz kulturowe powodują, że zmianom podlega wiele elementów składowych systemu oświaty i oświatowego rynku pracy, zatem zmienia się też nastawienie i oczekiwania wobec zawodu nauczyciela (Tracz, Stanuch, 2011; Gierańczyk, Duży, 2012). Wobec tej sytuacji stałe monitorowanie motywów skłaniających studentów geografii do podjęcia kształcenia nauczycielskiego oraz postrzegania jego atrakcyjności powinno być przedmiotem studiów i analiz poznawczych.

O motywach wyboru zawodu nauczyciela w świetle literatury

Piśmiennictwo dotyczące motywacji, motywu wyboru, a w konsekwencji wyboru zawodu jest obszerne. W literaturze funkcjonuje wiele definicji terminu motyw i motywacja. W niniejszym opracowaniu definicję pojęcia motywu i motywacji oparto na pozycjach F. Rheinberga (2006), L.A. Pervina i O.P. John'a (2002) oraz encyklopediach i słownikach j. polskiego. F. Rheinberg motywację definiuje jako „...ogół

motywów występujących u danej jednostki” i wyróżnia motywację wewnętrzną i motywację zewnętrzną. Według tego autora motywacja zewnętrzna stwarza ochotę do działania, które jest w jakiś sposób nagradzane (np. system nagród, awansu zawodowego), a motywacja wewnętrzna pobudza do działania, które ma wartość samą w sobie (np. zamiłowanie do czegoś). Natomiast we współczesnych encyklopediach i słownikach motywacja najczęściej definiowana jest jako proces regulacji psychicznej, nadający energię zachowaniu i ukierunkowujący je na osiągnięcie jakiegoś celu, może mieć charakter świadomy lub nieświadomy (Encyklopedia..., 2004; Praktyczny..., 1999). W świetle przytoczonych definicji można przyjąć, iż motywacja jest układem motywów ludzkiego postępowania.

Równie bogata jest literatura odnosząca się do wyboru zawodu. W świetle różnych koncepcji psychologicznych jest ona szeroko ujmowana, np. w pracach A. Paszkowskiej-Rogacz (2003), D. Supera (1972) i B. Wojtasika (1997). Ta problematyka była również podejmowana w badaniach pedagogicznych. Na szczególną uwagę zasługuje praca K. Duraj-Nowakowej (1984), która dokonała analizy wyboru zawodu nauczyciela i studiów nauczycielskich w oparciu o przeprowadzone badania ankietowe. Należy zaznaczyć, iż rozważania te dotyczą okresu, kiedy zapotrzebowanie na nauczycieli w kraju było duże, nie mniej jednak ustalono pewne ogólne zależności.

Dotychczasowe badania jednoznacznie wskazują, że stosunkowo rzadko wybory drogi zawodowej są efektem jednoznacznych decyzji, często bowiem o wyborze pracy decyduje kilka powodów. W. Dróżka (1997), analizując pamiętniki młodych nauczycieli, wskazuje na następujące typy motywów wyboru zawodu nauczyciela: zamiłowanie – powołanie, motywy ideowe, konieczność i przypadek. Z kolei H. Grabowski (1991) wyodrębnił cztery grupy uwarunkowań wyboru pedagogicznego kierunku kształcenia bądź pracy nauczyciela w przypadku ukończenia innych niż nauczycielskie studiów. Są to: pozytywne (np. chęć pracy z dziećmi i młodzieżą), ambiwalentne (np. zainteresowania własne związane ze studiowaną dziedziną), neutralne (np. perspektywa długich wakacji) i negatywne (np. łatwość w znalezieniu pracy). Natomiast A.W. Newman (1994) wyróżnił pięć grup motywów: motywy skoncentrowane na dziecku – uczniu, motywy poznawcze, motywy wynikające z dodatkowych korzyści tego zawodu, motywy związane ze społeczną wartością pracy nauczyciela oraz motywy związane z wpływem innych nauczycieli. Inna grupa badaczy wyróżnia dwie grupy motywów: zewnętrzne i wewnętrzne. Do motywów zewnętrznych są często zaliczane takie motywy jak: miejsce pracy dogodnie ze względu na czas pracy, odległość od miejsca zamieszkania, dostępność tego rodzaju studiów w okolicach miejsca zamieszkania, tradycje rodzinne, chęć zdobycia poważania w środowisku, łatwość dostania się na studia. Do wewnętrznych zaś zainteresowania osobiste i przypadek (Wiłkomirska, 1999).

W literaturze z zakresu dydaktyki geografii zagadnieniom kształcenia nauczycieli geografii poświęcono dużo miejsca, ale tematyka motywów wyboru nauczycielskich studiów geograficznych nie była dotychczas szerzej analizowana. W najnowszych badaniach prowadzonych przez A. Król (2007), Z. Podgórskiego i in. (2008), A. Kłós (2010), T. Spórny i in. (2011), A. Hibszero i in. (2012), oraz D. Piróg (2015) pojawiało się pytanie o motywy podjęcia studiów na kierunku geografia, które pośrednio odnosiło się do wyboru zawodu nauczyciela. Jedne z pierwszych badań porównawczych nad motywami wyboru kształcenia nauczycielskiego na kierunku geografia zostały przeprowadzone przez zespół dydaktyków geografii z UŁ. Na

przykładzie grupy studentów geografii z Uniwersytetu Łódzkiego i Uniwersytetu w Giessen wskazano czynniki wpływające na wybór zawodu nauczyciela geografii przez studentów. Badania wykazały, że w przypadku studentów niemieckich istotne znaczenie miały motywy związane z przyszłą pracą nauczyciela, natomiast w grupie polskiej te związane z zainteresowaniem geografiami jako kierunkiem studiów (M. Adamczewska i in., 2010).

Metodyka badań i charakterystyka respondentów

Obecnie kształcenie przyszłych nauczycieli geografii jest dobrowolne, nawet uczelnie pedagogiczne odeszły od obligatoryjności specjalności nauczycielskiej. Warto zatem pytać, kto i dlaczego wybiera przygotowanie do zawodu nauczyciela. Problemem badawczym było ustalenie typów motywów, którymi kierują się studenci geografii wybierając kształcenie nauczycielskie, zdiagnozowanie uwarunkowań tego wyboru oraz, na ich podstawie, wyróżnienie typologii motywów. Szczegółowe cele badawcze dotyczyły:

- zdiagnozowania motywów podejmowania nauczycielskiego kształcenia na kierunku geografia,
- porównania motywacji wyboru nauczycielskich studiów między studentami poszczególnych uczelni oraz w obrębie innych parametrów: płeć respondentów, miejsce zamieszkania,
- uzupełnienie i modyfikacja istniejącej typologii.

Badania przeprowadzono w trzech uczelniach: Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie (UP), Uniwersytecie Śląskim w Sosnowcu (UŚ), Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK). Ośrodki, w których prowadzono badania funkcjonują w różnym otoczeniu społeczno-gospodarczym. Różnią się także modelem kształcenia nauczycieli. Przygotowanie do zawodu nauczyciela geografii w UP w Krakowie i UMK w Toruniu odbywa się w ramach oferowanej specjalności nauczycielskiej, natomiast w UŚ w Sosnowcu w ramach realizowanego fakultatywnie bloku dodatkowych zajęć pedagogicznych dla studentów geografii różnych specjalności (Hibszer, Tracz, 2011).

Badania zostały przeprowadzone w roku akademickim 2011/2012 wśród studentów III roku studiów licencjackich (I stopnia) i II roku studiów magisterskich (II stopnia) na kierunku geografia w UP i UŚ. Badania powtórzono w tych ośrodkach w roku akademicki 2012/2013 uzupełniając o badania w UMK. Łącznie objęto nimi 332 studentów, w tym 213 na studiach licencjackich oraz 119 na studiach magisterskich. Liczba ankietowanych studentów UP w Krakowie i UŚ w Sosnowcu była zbliżona, a UMK w Toruniu niższa, ze względu na jednokrotne badania. Grupę badawczą można zatem uznać za reprezentatywną dla funkcjonujących modeli nauczycielskiego kształcenia geograficznego w kraju. Należy nadmienić, iż ankietowani studenci byli kształceni dwuprzedmiotowo (geografia z drugim przedmiotem), zgodnie ze standardami kształcenia nauczycieli z 2004 roku (Dz. U. MENiS z dn. 22.09.2004). Informacje charakteryzujące badaną populację wg uczelni i typu studiów przedstawiono w tabeli 1. Natomiast opis badanych studentów według miejsca zamieszkania przedstawia tabela 2.

Tab. 1. Ankietowani studenci nauczycielskich studiów geograficznych według uczelni

Nazwa uczelni	Studia I stopnia (licencjackie)				Studia II stopnia (magisterskie)		
	Rok akad.	Ogółem na roku	Kształcenie nauczycielskie wybrało	Grupa ankietowana	Ogółem na roku	Kształcenie nauczycielskie wybrało	Grupa ankietowana
UP Kraków	2011/2012	108	46	38	100	44	27
	2012/2013	97	47	42	95	45	31
UŚ Sosnowiec	2011/2012	113	52	51	92	43	18
	2012/2013	115	61	57	91	33	26
UMK Toruń	2011/2012	–	–	–	–	–	–
	2012/2013	74	26	25	93	18	17
Razem		507	232	213	471	183	119

Źródło: opracowanie własne na podstawie kwestionariuszy ankiet

Tab. 2. Ankietowani studenci nauczycielskich studiów geograficznych w uczelniach według wielkości miejscowości (w %)

Wyszczególnienie	Uniwersytet Pedagogiczny	Uniwersytet Śląski	Uniwersytet Mikołaja Kopernika
miasto > 500 tys. mieszk.	3,3	6,4	0,0
miasto 100–500 tys. mieszk.	5,1	45,6	30,9
miasto 10–100 tys. mieszk.	31,8	19,3	16,6
miasto do 10 tys. mieszk.	24,2	9,1	11,9
Wieś	32,5	25,3	42,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych

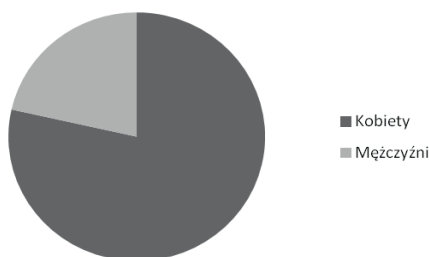
Badania przeprowadzono za pomocą kwestionariusza ankiety. Ze względu na różnice w programach kształcenia przyszłych nauczycieli geografii ankiety różniły się liczbą pytań. Kwestionariusz ankiety przeznaczonej dla studentów geografii UP składał się z 10 pytań zamkniętych, a niektóre z nich zawierały kilka dystraktorów (np. pytanie o motywy wyboru specjalności nauczycielskiej). Natomiast ankieta dla studentów UŚ zawierała 8 pytań. Pominęto w niej pytania dotycząca odbycia praktyki zawodowej w szkole, gdyż studenci tej uczelni praktyki szkolne odbyli wcześniej, więc to pytanie opuszczono. Ankieta zawierała pytania zamknięte dotyczące motywu wyboru kształcenia nauczycielskiego, w których studenci mogli wskazać trzy motywy i zaznaczyć ich rangę w skali od 1 do 3 (według ważności dla ankietowanego). Motywy są nie tylko motorem podejmowanych działań, ale po części odzwierciedlają też pewne oczekiwania (ewentualne korzyści) związane z wysiłkiem, jaki wkładany jest w realizację określonych zadań. Dlatego wśród pytań o motywy wyboru studiów nauczycielskich znalazły się te dotyczące motywów wewnętrznych (np. chęć pracy z dziećmi i młodzieżą) i czynników zewnętrznych (np. tradycje rodzinne, łatwość w znalezieniu pracy itp.). Dla weryfikacji uzyskanych wyników w zakresie deklaracji motywu wyboru przygotowania pedagogicznego lub specjalności nauczycielskiej ankietowanych studentów geografii poproszono o krótkie uzasadnienie pisemne deklarowanego wyboru. Pytania dotyczące posiadanych

dotychczasowych kwalifikacji i ukończonych kursów związanych z zawodem nauczyciela, dalszych planów edukacyjnych i zawodowych oraz oceny własnych kompetencji przedmiotowych zdobytych w trakcie studiów miały charakter otwarty. Ankieta zawierała także standardową metryczkę, tj. informacje o ankietowanych (płeć, wiek, rok studiów). Ze względu na istniejące różnice programowe w zakresie kształcenia nauczycielskiego między uczelniami, w analizie nie uwzględniano pytania o praktyki pedagogiczne. Autorzy opracowania mają świadomość, iż moduł ten istotnie modyfikuje postrzeganie przez studentów zawodu nauczyciela geografii (zarówno na plus jak na minus) i może mieć duży wpływ na podejmowanie decyzji o poszukiwaniu pracy w szkole. Natomiast przy podejmowaniu decyzji o podjęciu kształceniu nauczycielskim ma małe znaczenie, dlatego z niego zrezygnowano.

Nauczycielskie studia geograficzne – motywy wyboru specjalności

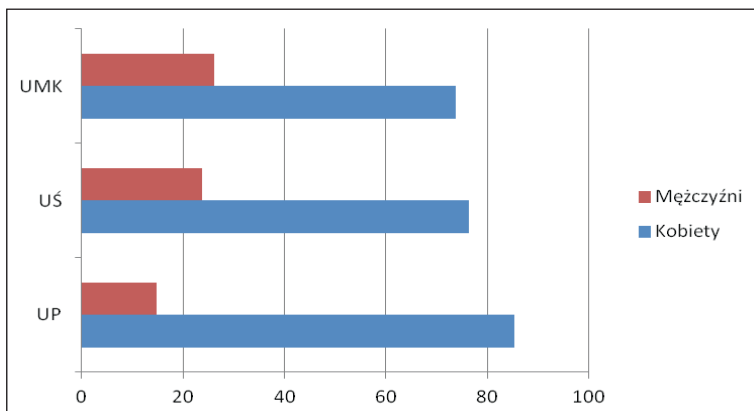
Nauczycielskie kształcenie geograficzne wybierają głównie kobiety – 78,5% badanych (ryc. 1). Wynik ten potwierdza tendencję w zakresie wyboru i wykonywania zawodu nauczyciela w Polsce, wykazaną w ogólnopolskich badaniach. Również badania A. Hibszer i in. (2012) nad motywami wyboru studiów geograficznych, przeprowadzone we wszystkich ośrodkach uniwersyteckich prowadzących ten kierunek ukazały, iż cieszy się on większym zainteresowaniem wśród kobiet. Badania dowiodły istnienia nieznacznych różnic w płci ankietowanych w trzech analizowanych ośrodkach. W UP w Krakowie odnotowano wyższy odsetek kobiet wybierających specjalność nauczycielską niż w pozostałych uczelniach (ryc. 2). Jest to zapewne wpływ nazwy uczelni, a także jej tradycji (dawnej Wyższej Szkoły Pedagogicznej) która kojarzy się abiturientom szkół ponadgimnazjalnych z tego typu studiami.

Nauczycielskimi studiami geograficznymi najbardziej zainteresowane są osoby pochodzące ze wsi oraz miast o liczbie mieszkańców od 100 do 500 tys. (tab. 2). Uzyskane wyniki, w zakresie pochodzenia studentów według wielkości miejscowości są odbiciem dokonywanego wyboru egzaminu maturalnego z geografii przez uczniów szkół ponadgimnazjalnych (Tracz, 2008, Dziecioł-Kurczoba, 2010). W tych trzech uczelniach odsetek osób pochodzących ze wsi był duży i wynosił odpowiednio: UŚ – 25%, UP – 32,5%, UMK – 42,8% ankietowanych (tab. 2). W przypadku studentów UŚ znacząca grupa wywodziła się z miast powyżej 100 tys. mieszkańców, co przypuszczalnie wynika z otoczenia tej uczelni – konurbacji górnośląskiej. Natomiast

Ryc. 1. Ankietowani studenci nauczycielskich studiów geograficznych według płci (w %)

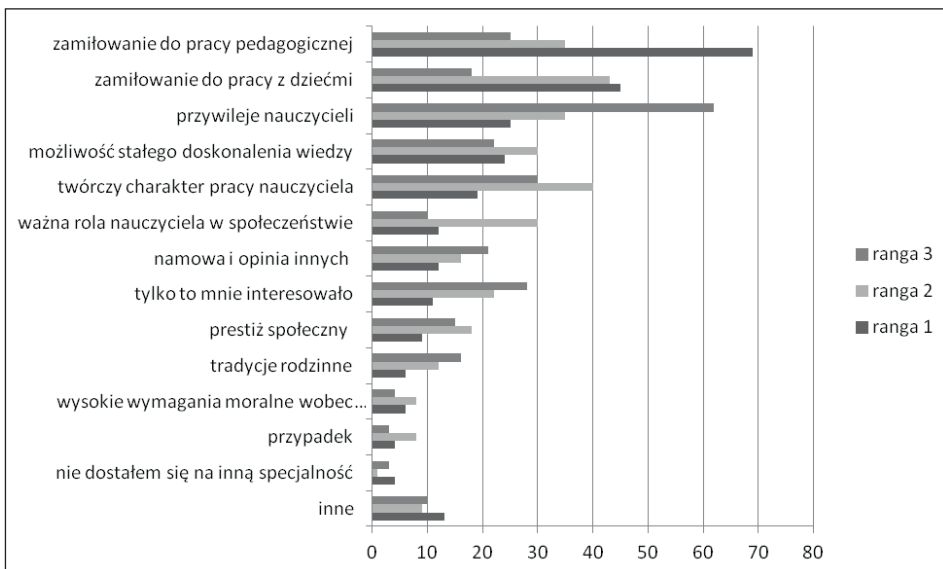
Źródło: opracowanie własne autorów

Ryc. 2. Ankietowani studenci nauczycielskich studiów geograficznych według uczelni i płci (w %)
 Źródło: opracowanie własne autorów

w przypadku UMK w Toruniu wysoki udział osób (30,9%) z miast powyżej 100 tys. mieszkańców może wskazywać, iż w badanej próbie odnotowano większy udział studentów pochodzących z dwóch dużych ośrodków miejskich – Torunia i Bydgoszczy.

Ankietowani studenci pytani o motywy wyboru kształcenia pedagogicznego przygotowującego do zawodu nauczyciela geografii mieli możliwość wyboru trzech spośród podanej listy motywów, nadając każdemu z nich rangę w skali 1–3 (1 – najważniejszy, 3 – najmniej ważny). Zestaw deklarowanych przez badanych czynników mających wpływ na wybór nauczycielskiego kształcenia wraz z liczbą udzielonych odpowiedzi przedstawia ryc. 3.

Ryc. 3. Deklarowane motywy wyboru nauczycielskich studiów geograficznych (według liczby wskazań)
 Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przeprowadzonych w roku akad. 2012/13 i badań M. Wilk (2012)

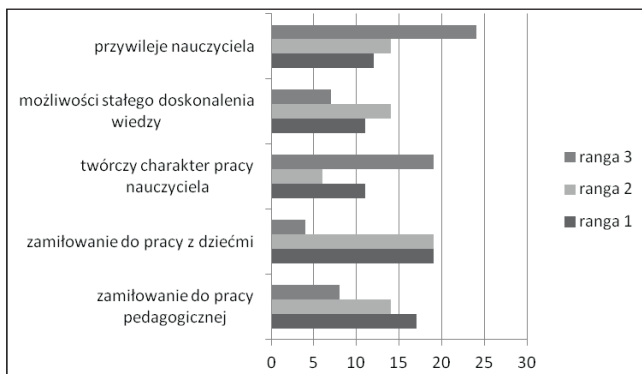
Przeprowadzone badania pokazują, że w badanej grupie studentów istotnym motywem wyboru specjalności nauczycielskiej jest zamiłowanie do pracy pedagogicznej, Temu czynnikowi, co piąty ankietowany (20,8%) przypisał rangę najwyższą – 1, a u co dziesiątego badanego (10,5%) ten motyw znalazł się na drugim miejscu (ranga 2). Drugim w kolejności motywem, któremu najczęściej przypisywano rangę 1, to „zamiłowanie do pracy z dziećmi i młodzieżą” (13,5%). Dla 12,5% badanych miał on mniejsze znaczenie, a jedynie 5,2% ankietowanych uznało, że czynnik ten wpłynął w mniejszym stopniu na ich wybór.

Interesujące jest także pojawienie się w czołówce wskazywanych przez studentów motywów możliwości stałego doksztalcania się. Motyw ten był wskazany przez 7,5% ankietowanych jako ważny (ranga 1), a 9% badanych przypisało mu rangę 2. Również motywy związane z przywilejami nauczycieli były często wskazywane przez studentów – ranga 2 (10,2%) oraz ranga 3 (18%).

Przeprowadzone badania ujawniły pewne różnice w deklarowanych motywach wyboru zawodu w poszczególnych uczelniach. Studenci UP w Krakowie wskazali oprócz motywów wybranych przez ich kolegów z UŚ w Sosnowcu, także – ważną rolę nauczyciela w społeczeństwie (ryc. 4b), a studenci z UMK w Toruniu – możliwości resocjalizacji dzieci tzw. trudnych (ryc. 4c). Badania nie wykazały istotnych różnic w deklarowanych motywach wyboru kształcenia nauczycielskiego na studiach I stopnia licencjackich i studiach magisterskich. Natomiast wystąpiły różnice w deklaracji motywów pomiędzy kobietami i mężczyznami. Wśród podanych motywów mężczyźni częściej wskazywali: możliwość stałego doskonalenia umiejętności i poszerzania wiedzy, twórczy charakter pracy nauczyciela, przywileje nauczycieli (większa ilość czasu wolnego) i uzyskanie dodatkowych uprawnień. Natomiast kobiety częściej wskazywały na takie motywy jak: zamiłowanie do pracy pedagogicznej, zamiłowanie do pracy z dziećmi i młodzieżą, twórczy charakter pracy nauczyciela, prestiż i społeczna ranga zawodu nauczyciela.

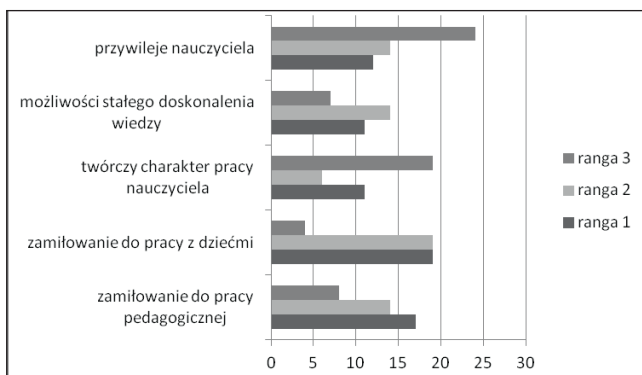
Większość badanych – przyszłych nauczycieli geografii – (61,4%) dokonała wyboru studiów pedagogicznych z przyczyn, które w aspekcie motywacji do przyszłej pracy można uznać za pozytywne (ryc. 3). Spośród badanych 16,2% kierowała się motywami ambiwalentnymi, a 18,8% – negatywnymi. Stosunkowo nieliczni (3,6%) zdecydowali się na ten kierunek kształcenia z przyczyn uznanych za neutralne. W przypadku powodów ambiwalentnych dominowało zainteresowanie studiowaną dziedziną – geografią, choć dość często wskazywano na tradycje rodzinne. W wyborach negatywnych głównymi powodami wyboru studiów były łatwość w znalezieniu pracy i przeświadczenie o niewielkich szansach dostania się na inne studia, a w przypadku motywów neutralnych – atrakcyjność statusu studenta. Na rycinie 2 przedstawiono najważniejsze, a więc wymienione przez badanych na pierwszym miejscu, powody wyboru zawodu.

Obserwuje się też, co wynika z odpowiedzi ankietowanych, że obecnie uczelnie traktują kształcenie nauczycieli jako „produkt uboczny” głównego nurtu kształcenia, a tym samym studia nauczycielskiego przyjmują charakter „instruktażu metodycznego”. W przeprowadzonych badaniach studenci specjalności/specjalizacji nauczycielskiej wskazywali na odczucie niższej rangi tego kształcenia. Spotykają się z nim wśród studentów geografii nie podejmujących przygotowania nauczycielskiego.

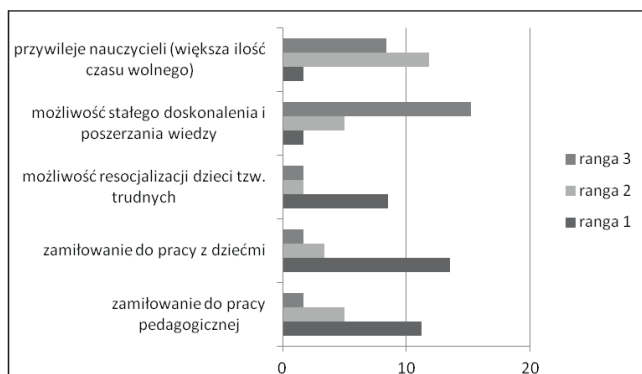
Ryc. 4a. Deklarowane motywy wyboru nauczycielskich studiów geograficznych przez studentów Uniwersytetu Śląskiego (według liczby wskazań)

Źródło: opracowanie własne autorów

Ryc. 4b. Deklarowane motywy wyboru nauczycielskich studiów geograficznych przez studentów Uniwersytetu Pedagogicznego (według liczby wskazań)

Źródło: opracowanie własne autorów

Ryc. 4c. Deklarowane motywy wyboru nauczycielskich studiów geograficznych przez studentów Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (według liczby wskazań)

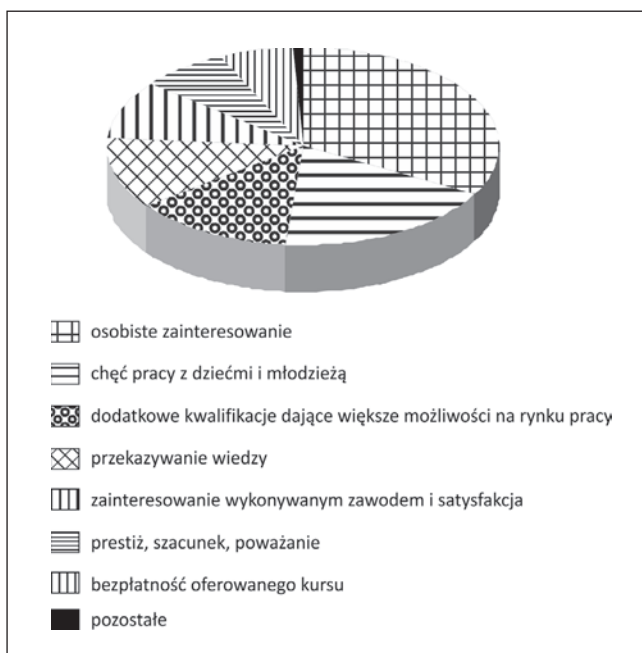
Źródło: opracowanie własne autorów

Okoliczności decydujące o wyborze zawodu nauczyciela geografii

W celu skorygowania deklarowanych przez studentów motywów wyboru specjalności nauczycielskiej poproszono badanych o pisemne uzasadnienie wskazanych motywów wyboru specjalności nauczycielskiej. Odpowiedzi na to pytanie udzieliła tylko połowa ankietowanych. Najczęściej pojawiające się okoliczności uzasadniające wybór kształcenia nauczycielskiego zestawiono w grupy tematyczne. A oto one:

- osobiste zainteresowanie (często utożsamiane z pasją do wykonywania tego zawodu):
  - *Ponieważ zawsze chciałam być nauczycielką. Traktuję to jako pewnego rodzaju „powołanie”. Uważam, że jest to zawód dla mnie.*
  - *Bardzo chcę być nauczycielem i dzięki tym studiom lepiej się do tego przygotowałam.*
- chęć pracy z dziećmi i młodzieżą:
  - *Od zawsze moim marzeniem była praca z dziećmi i młodzieżą, oprócz tego interesuje mnie geografia oraz przyroda, gdyż są to przedmioty powiązane tematycznie.*
  - *Lubię pracę z dziećmi, czuję powołanie, choć wiem, że nie jest to zawód przyszłościowy ani opłacalny.*
  - *Chciałabym pracować z młodzieżą w przyszłości.*
- dodatkowe kwalifikacje dające większe możliwości na rynku pracy:
  - *Chęć zwiększenia szans na rynku pracy.*
  - *Dodatkowy zawód po ukończeniu kierunku geografia.*
  - *Jest to dodatkowe wykształcenie na wszelki wypadek.*
  - *Geografia z przyrodą daje lepsze perspektywy na przyszłość niż pozostałe specjalności nauczycielskie (z wos i podstawami przedsiębiorczości).*
- przekazywanie wiedzy:
  - *Jestem osobą, która lubi przekazywać wiedzę młodszym.*
  - *Chciałem zostać w przyszłości nauczycielem. Lubię tłumaczyć innym ciekawe zjawiska, procesy.*
- zainteresowanie wykonywanym zawodem i satysfakcja z jego wykonywania:
  - *Uważam, że zawód nauczyciela to bardzo dobry zawód, ciekawy i rozwijający.*
  - *Zależy mi na pracy w szkole.*
  - *Uważam pracę w szkole za ciekawą.*
- prestiż, szacunek, poważanie:
  - *Zawód nauczyciela postrzegam jako nobilitujący. Umożliwia on także pewien wieloletni kontakt ze środowiskiem naukowym.*
- bezpłatność oferowanego kursu (bloku pedagogicznego):
  - *Bezpłatny kurs.*
  - *Dlatego, że nie musiałam za niego płacić, więc warto było skorzystać z takiej możliwości.*

W badanej grupie pojedyncze wskazania dotyczyły takich okoliczności jak: tradycje rodzinne, łatwość dostania się na studia, większa liczba dni wolnych oraz wypadek. Natomiast ankietowani nie wskazali na: bliskość uczelni w stosunku do miejsca zamieszkania, stabilizację zawodową, pewność zatrudnienia, życiową konieczność, a więc na takie okoliczności, które pojawiają się w badaniach pedagogicznych i socjologicznych nad motywami wyboru zawodu nauczyciela (Depta, Półturzycki, 2004; Borowiec, 2006; Kurczewska i in., 2008; *Motywy...* 2012).

Ryc. 5. Okoliczności decydujące o wyborze nauczycielskiego kształcenia geograficznego

Źródło: opracowanie własne autorów

Należy zatem stwierdzić, że uzyskane informacje jakościowe o okolicznościach wyboru kształcenia nauczycielskiego przez studentów kierunku geografia uzupełniły badania ilościowe. Wydaje się, że uzyskane wyniki w odniesieniu do niektórych motywów są bliskie tym, które znane są z dotychczasowych badań w dydaktyce geografii (Dylikowa, 1990; *Zarys...* 1996) i badaniach pedagogicznych (Duraj-Nowakowa, 1984) odnoszących się do motywów: zainteresowania i zamiłowanie do zawodu nauczyciela oraz pracy (pedagogicznej) z dziećmi, a także zainteresowania przedmiotem i chęcią przekazywania wiedzy (Adamczewska i in., 2010), jako czynnikami mającym istotny wpływ na wybór studiów związanych z przygotowaniem do zawodu nauczyciela geografii. Natomiast uwidocznili się znaczny wpływ czynników zewnętrznych takich jak: zdobycie dodatkowych umiejętności oraz ukończenie dodatkowego kursu dających większe możliwości na rynku pracy. Również wyraźniej zostały zaakcentowane motywy związane z twórczym charakterem pracy nauczyciela i społecznej roli tego zawodu, a także względy socjalne: przywileje np. większa ilość czasu wolnego.

Typologia motywów wyboru zawodu nauczyciela geografii

Przeprowadzone badania pozwoliły na uzyskanie aktualnej wiedzy o okolicznościach i czynnikach mających decydujący wpływ na wybór geograficznego kształcenia nauczycielskiego. Na podstawie dotychczasowych ustaleń (Dylikowa, 1990; *Zarys...* 1996; Adamczewska i in., 2010) i uzyskanych empirycznych wyników

zadeklarowanych motywów wyboru przygotowania zawodowego przedstawionego na rycinie nr 4 i nr 6 oraz ich okoliczności, dokonano modyfikacji typologii motywów wyboru kształcenia nauczycielskiego na kierunku geografia (tab. 3). W grupie motywów wewnętrznych związanych z czynnikami osobistymi została wprowadzona do typologii możliwość stałego doskonalenia wiedzy. Przeprowadzone badania potwierdziły ważność tego czynnika dla współczesnych studentów geografii – przyszłych nauczycieli. Motyw ten szczególnie podnosili mężczyźni. Natomiast w grupie pedagogicznej został wprowadzony jeden nowy motyw – możliwości resocjalizacji dzieci i młodzieży, który we wcześniejszych pracach nie był akcentowany.

Natomiast przeprowadzone badania wykazały, iż uwarunkowania zewnętrzne istotnie wpływają na podejmowane przez studentów decyzje związane z motywami wyboru kształcenia nauczycielskiego. Ankietowani mocniej zaakcentowali motyw z podgrupy strukturalne: zdobycie dodatkowych umiejętności i bezpłatność oferowanego kursu. Fakt ten może wskazywać z jednej strony na świadomość badanych osób o trudnościach występujących na rynku pracy, a z drugiej – potrzeby poszukiwania rozwiązań, które pomogą to przezwyciężyć. Jedną z dróg wyjścia jest zdobycie dodatkowych kwalifikacji. Nadal dla pewnej grupy badanych istotne znaczenie mają pewne profity wynikają z pracy nauczyciela, np. większa ilość czasu wolnego. Również wyraźniej zostały zaakcentowane motywy ideowe związane z prestiżem zawodu – społeczną rolą nauczycieli. Ten argument częściej był wskazywany przez studentów zamieszkałych na wsi.

Tab. 3. Typologia motywów wyboru geograficznego kształcenia nauczycielskiego

Motywy wewnętrzne	osobiste	– zainteresowanie, zamiłowanie (powołanie) – możliwości rozwijania swoich zainteresowań (pedagogicznych, geograficznych) – możliwość stałego doskonalenia wiedzy
	pedagogiczne	– chęć pracy z dziećmi i młodzieżą – chęć przekazywania wiedzy – twórczy charakter pracy nauczyciela – możliwość resocjalizacji dzieci tzw. trudnych
Motywy zewnętrzne	strukturalne	– dodatkowe kwalifikacje dające większe możliwości na rynku pracy – przywileje nauczycieli (większa ilość czasu wolnego) – bezpłatność oferowanego kursu
	ideowe	– prestiż i społeczna ranga zawodu – ważna rola nauczyciela w społeczeństwie – tradycje rodzinne
	przypadkowe	– łatwość studiów pedagogicznych – przypadek – niedostanie się na inne specjalności

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych, Adamczewska i in., 2010; Dylkowa, 1990; Zarys... 1997.

Należy przy tym zaznaczyć, iż badania świadomości mogą być obarczone pewnymi nieścisłościami, bowiem nie zawsze deklaracje werbalne muszą być całkowicie spełnione w realnym świecie. Ankietowani mogą głęboko wierzyć w prawdziwość swoich słów chociaż ich dawne i obecne zachowania tego nie potwierdzają.

Podsumowanie

W perspektywie dynamicznie zachodzących zmian w edukacji, w tym w odniesieniu do edukacji geograficznej, oraz zmniejszającego się zapotrzebowania szkół na wykwalifikowanych nauczycieli geografii, podejmowanie badań nad motywami wyboru nauczycielskich studiów geograficznych wydaje się być potrzebnym działaniem badawczym.

Na podstawie przeprowadzonych badań można uznać, że czynniki związane z motywacją wewnętrzną (zainteresowanie, zamiłowanie do pracy z dziećmi) są nadal istotne przy wyborze nauczycielskich studiów geograficznych. Być może, iż dodatkowym elementem wzmacniającym tę grupę motywów w przypadku kształcenia geograficznego był fakt przewagi kobiet w badanej grupie, które częściej wskazywały na te czynniki.

Równocześnie można stwierdzić, iż wprowadzone rozwiązania prawno-organizacyjne przyjęte w wyniku realizacji założeń deklaracji bolońskiej w szkolnictwie wyższym (wprowadzenie studiów dwustopniowych), dobrowolność wyboru kształcenia (w tym i nauczycielskiego), a z drugiej strony nieprzewidywalność w odniesieniu do podjęcia pracy po ukończeniu studiów uwidoczniły znaczący wpływ czynników zewnętrznych (dodatkowe kwalifikacje, ukończenie dodatkowego kursu, bezpłatność kursu), którymi kierują się studenci wybierając przygotowanie do zawodu nauczyciela geografii.

Przeprowadzone badania nasuwają także refleksje nad funkcjonującą koncepcją kształcenia nauczycieli, w tym i nauczycieli geografii. Czy przyjęte rozwiązania w zakresie podziału studiów kształcenia nauczycielskiego na dwa poziomy (studia I i II stopnia) pozwalają w pełni na przygotowanie merytoryczne i ukształtowanie postawy nauczyciela – mistrza dla młodzieży?

Literatura

- Adamczewska, M., Głowacz, A., Smętkiewicz, K., Lösner, M., Luderman, S. (2010). Motywy wyboru studiów nauczycielskich w zakresie geografii i zainteresowania przedmiotowe studentów w Uniwersytecie Łódzkim i Uniwersytecie Giesen. W: A. Kwatera, P. Cieśla (red.), *Rola i zadania dydaktyk przedmiotowych w kształceniu nauczycieli*. Kraków: Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN, Instytut Nauk o Wychowaniu, Zakład Chemii i Dydaktyki Chemii, Instytut Biologii, 313–323.
- Borowiec, M. (2006). Pochodzenie terytorialne studentów Akademii Pedagogicznej w Krakowie. *Dokumentacja Geograficzna*, 33, 16–20.
- Depta, H., Pólturzycki, J. (red.) (2004). *Studenci a uniwersytet. Badania nad wyborem studiów i funkcjami uczelni*. Toruń: Wyd. A. Marszałek, 57–81.
- Dzięcioł-Kurczoba, B. (2011). Przyczyny zróżnicowania przestrzennego efektów kształcenia geograficznego w świetle wyników egzaminu maturalnego. *Prace Komisji Edukacji Geograficznej PTG*, 1, 81–95.
- Duraj-Nowakowa, K. (1984). Motywy wyboru studiów nauczycielskich i zawodu nauczyciela. *Ruch Pedagogiczny*, 2, 49–56.
- Dylikowa, A. (1990). Nauczyciel geografii. W: A. Dylikowa (red.), *Dydaktyka geografii w szkole podstawowej*. Warszawa: WSiP.

- Encyklopedia Powszechna*, (1999). Warszawa: PWN.
- Gierańczyk, W., Duży, W. (2012). Zawód geograf – atrakcyjność studiów a przydatność na rynku pracy (w opiniach studentów kierunku geografia na Wydziale Biologii i Nauk o Ziemi UMK). *Prace Komisji Edukacji Geograficznej PTG*, 2, 113–134.
- Hibszer, A., Powalka, A., Rechłowicz, A. (2009). Motywy wyboru studiów geograficznych i geologicznych na Wydziale Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego. *Acta Geographica Silesiana*, 6, 15–22.
- Hibszer, A., Tracz, M. (2011). Studia geograficzne w Polsce po wprowadzeniu Deklaracji Bolońskiej. *Prace Komisji Edukacji Geograficznej Polskie Towarzystwo Geograficzne*, 1, 137–152.
- Hibszer, A., Tracz, M., Hibszer, B. (2012). Diagnoza motywów wyboru studiów geograficznych w Polsce – ujęcie regionalne. *Prace Komisji Edukacji Geograficznej PTG*, 2, 73–97.
- Kłós, A. (2010). Motywy wyboru geografii jako kierunku studiów. *Geografia w Szkole*, 63 (1), 48–50.
- Król, A. (2007). Motywy wyboru studiów geograficznych przez studentów Akademii Świętokrzyskiej. W: M. Strzyż, A. Zieleński (red.), *Nauki geograficzne w badaniach regionalnych. Region w edukacji przyrodniczo-geograficznej*, 4. Kielce: Instytut Geografii AŚ, Oddział Kielecki PTG, 59–64.
- Motywy wyboru zawodu nauczycielskiego w warunkach polskiej transformacji – perspektywa socjologiczna, [www.http://sites.com/site/ksztalacenienuczycieli/motywy-wyboru](http://sites.com/site/ksztalacenienuczycieli/motywy-wyboru) (pobrana maj 2014).
- Okoń, W. (2007). *Nowy słownik pedagogiczny*. Warszawa: Wyd. X. Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Osuch, W. (2010). *Kompetencje przedmiotowe i dydaktyczne nauczycieli geografii oraz studentów geografii – kandydatów na nauczycieli*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.
- Paszkowska-Rogacz, A. (2003). *Psychologiczne podstawy wyboru zawodu. Przegląd koncepcji teoretycznych*. Warszawa: Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej.
- Pervin, L.A., John, O.P. (2002). *Osobowość – teoria i badania*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Podgórski, Z., Tyszkowski, S., Stańczyk R. (2008). Studia geograficzne w opinii studentów – oczekiwania, realia, perspektywy. W: A. Hibszer (red.), *Polska dydaktyka geografii. Idee – tradycje – wyzwania*. Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego, 47, 209–217.
- Piróg, D. (2012). Poziom zainteresowania pracą w zawodzie nauczyciela wśród studentów geografii. *Prace Komisji Edukacji Geograficznej PTG*, 2, 194–210.
- Piróg, D. (2015). *Przechodzenie absolwentów studiów geograficznych na rynek pracy. Procesy, czynniki, predykcja*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP.
- Piskorza, S. (red.), (1997). *Zarys dydaktyki geografii*. Warszawa: PWN.
- Praktyczny Słownik Współczesnej Polszczyzny* (1999). Warszawa: PWN.
- Rheinberg, F. (2006). *Psychologia motywacji*. Kraków: Wyd. WAM.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 7 września 2004 r.* Dz. U. z dn. 22 września 2004.
- Spórna, T., Kozioł, K., Gabas, A. (2011). Motywy podjęcia studiów na Wydziale Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego w 2009 roku. W: R. Machowski, M.A. Rzętała (red.), *Z badań nad wpływem antropopresji na środowisko. Studenckie Koło Naukowe Geografów UŚ*, Wydział Nauk o Ziemi UŚ, 12, 79–93.
- Super, D. (1972). *Psychologia zainteresowań*. Warszawa: PWN.

- Tracz, M. (2008). Zróżnicowanie wyników egzaminu maturalnego z geografii na poziomie podstawowym w latach 2005–2008. W: B. Niemierko, M. Szmigel (red.), *Uczenie się i egzamin w oczach nauczyciela*. Opole: PTDE, 475–484.
- Tracz, M., Stanuch, J. (2011). Losy zawodowe absolwentów nauczycielskich studiów geograficznych Akademii Pedagogicznej w Krakowie. W: K. Potyrała (red.), *Kompetencje czy kwalifikacje? Efekty kształcenia studentów kierunków przyrodniczych w kontekście Krajowych Ram Kwalifikacyjnych i badań na różnych etapach edukacyjnych*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe UP, 37–44.
- Wiłkomirska, A. (1999). Postawy nauczycieli wobec swego zawodu. W: A. Sarapata (red.) *Nauczyciele wobec reformy edukacji*. Warszawa.
- Wojtasik, B. (1997). *Warsztaty doradcy zawodu. Aspekty pedagogiczno-psychologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne PWN.

Notka biograficzna o autorze: obszary zainteresowań naukowych: dydaktyka geografii, kształcenie nauczycieli geografii i przedsiębiorczości, historia geografii i jej dydaktyki, geografia społeczno-gospodarcza (polityka edukacyjna, edukacja a rozwój ekonomiczny) oraz wybrane problemy rozwoju turystyki (turystyka wiejska, turystyka medyczna).

Biographical note of author: interested in: geography education, geography and entrepreneurship teacher training, history of geography and their didactics, socio-economic geography (educational policy, education and economic development) and some problems of tourism development (rural and health tourism).

Mariola Tracz, dr
Polskie Towarzystwo Geograficzne, Oddział w Krakowie
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków
mtracz-62@o2.pl

Notka biograficzna o autorze: obszary zainteresowań badawczych: dydaktyka geografii, edukacja ekologiczna i regionalna; wpływ czynników antropogenicznych na środowisko; ochrona przyrody; konflikty społeczne w obszarach chronionych.

Biographical note of author: fields of interest: geography teaching, environmental and regional education; human impact on the environment; nature conservation; social conflicts in the protection areas.

Adam Hibszer, dr hab.
Uniwersytet Śląski
Wydział Nauk o Ziemi
ul. Będzińska 60
41-200 Sosnowiec
adam.hibszer@us.edu.pl